

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Yıldız, Ayşe (2009). *Mustafa Çelebi Varka ve Gülşah*.
3 c. Harvard: Harvard University Press.

Bilal Güzel*

Varka ve Gülşah, konusunu Arap anlatılarından almış olup Benî Şeybe kabilesinden iki kardeş olan Hilal ve Hümmam'ın çocukları arasında yaşanan aşkı anlatan çift kahramanlı aşk mesnevisidir. Bir Arap hikâyesi olmakla birlikte mesnevi şeklinde ilk defa 11. yy Gazneli şairi Ayyukî tarafından yazılmıştır. Fars ve Türk edebiyatlarında birçok Varka ve Gülşah mesnevisi yazılmıştır. Türk edebiyatında Varka ve Gülşah mesnevisi ilk olarak 14. yy şairlerinden Yusuf-ı Meddah tarafından kaleme alınmıştır. Yusuf-ı Meddah Varka ve Gülşah hikâyesini her ne kadar meclisler halinde ve topluluk karşısında anlatılmaya uygun yazmışsa da konu açısından, Ayyukî'nin eserini model almıştır. Yusuf-ı Meddah'ın *Varka ve Gülşah* adlı mesnevisi 1974 yılında Grace Martin Smith tarafından Berkeley Üniversitesinde, ülkemizde ise 2007 yılında Kâzım Köktekin tarafından yayınlanmıştır.

Türk edebiyatında Varka ve Gülşah mesnevisi yazarlardan biri de 16. yy şairlerinden Defteremini Mustafa Çelebi'dir. Anadolu Sahası Türk edebiyatında metni elimizde olan mesnevi formundaki ikinci eser olan Mustafa Çelebi'nin *Varka ve Gülşah*'ı, kütüphane kayıtlarında mesnevi Bedîi adına kayıtlı olduğu için bugüne kadar edebiyat tarihlerinde yer almamıştır. Eseri yayına hazırlayan Yıldız, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 1020 numarada kayıtlı Bedîi'ye ait olan Varka ve Gülşah mesnevisini tespit etmekle işe başlamıştır. Ancak eser ve müellifi olduğu iddia edilen Bedîi hakkında yaptığı araştırmada, kaynaklarda Bedîi adına kayıtlı böyle bir eser bulunmadığı gibi mesnevi metninde de yazarının Bedîi olabileceğine dair bir bilgiye rastlamaz. Araştırmacı *Meşâirü's-suarâ*'nın Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi nüshasının Mustafa Çelebi biyografisinde, şairin *Varka ve Gülşah* adında bir mesnevi telif ettiği bilgisine rastlar. Ancak gerek bu tezkirenin diğer nüshaları gerekse *Künhü'l-abbâr* ve *Keşfü'z-zünûn*'da Mustafa Çelebi'ye atfedilen mesnevi *Mibr ü Vefâ*'dır ve bugün araştırma eserlerinde kayıp mesnevilerden biri olarak gösterilmektedir. Ayrıca, araştırmacı aynı şekilde Gubarî'nin Mustafa Çelebi'ye sunduğu *Yusuf u Züleyha* mesnevisinin son beytinde Mustafa Çelebi'den "Sâhib-i nazm-ı Varka vü Gülşâh" şeklinde bahsedildiğini tespit etmiştir. Bunların yanı sıra kaynaklarda Mustafa Çelebi'nin Mîhr ü Vefa mesnevisinden örnek olarak verilen beyitlerin, İstanbul Arkeoloji

* Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü

Müzesi Kütüphanesi 1020 numarada kayıtlı *Varka ve Gülşah* mesnevisi ile örtüştüğünü gören araştırmacı, bu eserin aslında Mustafa Çelebi'ye ait olduğu sonucuna varır. Böylelikle bir doktora çalışmasına dayanan üç ciltlik eserin temelleri atılır.

Kitabın birinci cildi giriş ve iki ana bölümden oluşur. Giriş'te İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde, Bedîî adına kayıtlı *Varka ve Gülşah*'ın Bedîî'ye değil Defteremini Mustafa Çelebi'ye ait olduğu tespit edilir ve Mustafa Çelebi hakkında bilgi verilir. Mustafa Çelebi'nin kaynaklarda adı bile anılmayan *Varka ve Gülşah* mesnevisinin telif tarihi, mesnevi içindeki ipuçlarıyla belirlenmeye çalışılır. Sebeb-i telif kısmında mesnevinin sunulduğu ya da en azından sunulmasının planlandığı padişah olan Kanunî'nin seferlerinden hareketle, Mustafa Çelebi'nin mesnevisini 1548 ile 1566 yılları arasında yazdığı sonucuna varılır.

Birinci cildin ilk ana bölümünde Türk edebiyatında yazılmış Yusuf-ı Meddah, Mustafa Çelebi ve Mesihî'nin *Varka ve Gülşah* mesnevileri, kaynaklarda geçen ancak elimizde olmayan Ziyâî ve Selâmî'nin *Varka ve Gülşah* adlı eserleri ve Anadolu ve Çağatay sahalarında aynı adla kaleme alınmış yazarı bilinmeyen mesneviler hakkında bilgi verilir. Türk edebiyatında *Varka ve Gülşah* mesnevilerinden sonra Anadolu, Türkmen ve Özbek sahalarında anlatılan ve halk hikâyesi tarzında olan *Varka ve Gülşah*'lar hakkında da bilgi verilir. Böylelikle kökeni Arap sözlü anlatılarına dayanan ve Fars edebiyatı aracılığıyla edebiyatımızın tanıdığı bu hikâye, gerek klasik edebiyatın manzum ve mensur formlarında gerekse halk edebiyatında halk hikâyesi ve meddah hikâyesi olarak yer alışı hakkında bilgi verilir. "Varka Ve Gülşah'tan Günümüze yansımalar" başlığı altında 2001 yılında ressam Günseli Kato ve müzisyen Mercan Dede tarafından "Varka ve Gülşah" adlı resim ve müziğin beraber olduğu bir sergiden bahsedilir ve Nilüfer Magriso'nun bu gösteriden etkilenerek kaleme aldığı şiirine yer verilir. "Varka ve Gülşah'tan Batı Edebiyatına Yansımalar" başlığı altında "Floire Et Blancheflor" isimli ortaçağ Fransız edebiyatının ürünü olan romansın konu açısından, Varka ve Gülşah mesnevisi ile benzerliklerine değinilir. Yine bu bölümde hikâyenin kökeninin Arap anlatılarına dayalı olduğundan bahsedilerek; Varka ve Gülşah hikâyesine çok benzeyen "Murakkış"ın hikâyesi ve İran edebiyatında kaleme alınmış *Varka ve Gülşah* mesnevileri ile Ayyukî'nin mesnevisinden bahsedilir.

Birinci cildin ikinci ana bölümünde inceleme konusu mesnevi şekil ve içerik özellikleri bakımından incelenir. Şekil özellikleri kısmında mesnevinin vezin, kafiye, redif, beyit sayısı; tekrarlı söz yapıları; deyim, atasözü, söyleyiş kalıpları gibi söz varlığı öğeleri hakkında bilgi verilir. Buna göre eserin giriş bölümü sırasıyla tevhit, münâcât, naat, miraciye, padişaha övgü ve sebeb-i telif'ten oluşur. Eserin yapı açısından incelenmesi bölümünde bakış açısı ve anlatıcı, olay, zaman, mekân, kahraman kadrosu gibi unsurlar ele alınır. Üslup incelemesinde ise anlatının adı, kişi isimlerinin simgesel değeri, anlatma ve gösterme teknikleri, kahramanların sunumu gibi unsurlar değerlendirilir.

İkinci cilt Mustafa Çelebi'nin *Varka ve Gülşah*'ı ile Ayyukî'nin *Varka ve Gülşah*'ının karşılaştırması ve Mustafa Çelebi'nin mesnevisinin tıpkıbasımının verildiği bölüm olmak üzere ikiye ayrılır.

Mustafa Çelebinin mesnevisi ile Ayyukî'nin mesnevisi ilk olarak başlıklar ve bölümlendirmeler yönü ile karşılaştırılır ve Ayyukî'nin 42, Mustafa Çelebi'nin ise 146

başlık kullandığı belirlenir. Ayyukı'nın mesnevisi 2238 beyitken Mustafa elebi'nin mesnevisi 6712 beyittir. Bu durum, Mustafa elebi'nin Ayyukı'den bire bir tercüme yapmadığını ve her bir bölümü daha geniş ele aldığını gösterir.

İçerik karşılaştırmasında, konu yönünden her iki mesnevide belirgin bir farkın olmadığı belirlenir. Benzer ve ortak motiflerin karşılaştırılmasında öldükten sonra dirilme motifi dikkat çekicidir. Bugüne kadar tüm kaynaklarda, öldükten sonra dirilme motifinin hikâyenin aslında olmadığı; bu motifin hikyeye Türk şairler tarafından eklendiği tekrarlı gelmiştir. Ancak öldükten sonra dirilme motifinin Türk edebiyatına özgü olmadığı, mesnevinin ilk rneęi olan Ayyukı'nın mesnevisinde de grldği bu çalışma ile ortaya çıkmıştır. İki eserin kahraman kadrosu hemen hemen aynıdır, Mustafa elebi'nin mesnevisinde dört halife de vardır.

Ayyukı'nın mesnevisi *fe'ln fe'ln fe'ln fe'l*, Mustafa elebi'nin mesnevisi ise *mef'ln mef'ln fe'ln* veznindedir. Ayyukı'nın mesnevisinde nazım şekillerinden sadece gazel, Mustafa elebi'de ise gazel, kaside, kıta ve nazım şekillerinde şiirler bulunur.

İkinci ciltte ayrıca İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 1020 numarada kayıtlı, ince ta'lik yazı ile istinsah edilmiş, 202 varaklı *Varka ve Gülşah* mesnevisinin tıpkıbasımını verilir.

Son ciltte Mustafa elebi'nin Varka ile Gülşah mesnevisinin transkribe edilmiř metni ile bu metnin dizini verilmiřtir.